

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ความสัมพันธ์ระหว่างการออม การลงทุน และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยการออมเป็นปัจจัยหนึ่งที่กำหนดความสามารถในการลงทุนของประเทศและการผลิตซึ่งจะส่งผลถึงการขยายตัวของเศรษฐกิจ¹ หลังจากประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจโดยเริ่มตั้งแต่กลางปี 2540 ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) ในปี 2540 มีอัตราลดลงจาก ปี 2539 ร้อยละ -1.4 และลดลงมากที่สุดในปี 2541 ถึงร้อยละ -10.5 และในปี 2542 เศรษฐกิจเริ่มมีการขยายตัวร้อยละ 4.4 และขยายตัวร้อยละ 4.8 ในปี 2543 ต่อมาในปี 2544 เศรษฐกิจชะลอตัวลงอีกโดยมีการขยายตัวเพียงร้อยละ 2.2 ส่วนปี 2545 มีการขยายตัวร้อยละ 5.3 ต่อมาในปี 2546 และปี 2547 มีการขยายตัวร้อยละ 7.0 และ 6.2 ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจของประเทศไทยเริ่มมีการขยายตัวขึ้น ดังนั้น การบริหารแหล่งเงินทุนเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจจึงมีความสำคัญมาก ซึ่งแหล่งเงินทุนที่สำคัญภายในประเทศประกอบด้วยเงินออมจากภาคการออมต่างๆ ได้แก่ ภาคครัวเรือน ภาคธุรกิจ ภาครัฐบาล และรัฐวิสาหกิจ

เมื่อพิจารณาถึงแหล่งเงินออมจากภาคการออมต่างๆ ภายในประเทศ พบว่า การออมของภาคครัวเรือนมีการเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ประเทศไทยเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจที่แตกต่างจากภาคการออมอื่นๆ อย่างชัดเจน กล่าวคือ ในช่วงที่ผ่านมาเงินออมจากทุกภาคการออมมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ แต่เมื่อเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจการออมของภาคการออมต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป การออมของภาคครัวเรือน ในปี 2541 สูงถึง 470.3 พันล้านบาท (คิดเป็นร้อยละ 59.5 ต่อเงินออมรวม) ซึ่งเป็นปีที่เศรษฐกิจไทยมีช่องว่างระหว่างการลงทุนกับการออมเกินดุลในรอบหลายปีที่ผ่านมาถึง 595.7 พันล้านบาท และตั้งแต่ปี 2542 เป็นต้นมา อัตราการออมของภาคครัวเรือนเริ่มลดลงทุกปี สัดส่วนเงินออมของภาคครัวเรือนต่อเงินออมรวมลดลงเหลือร้อยละ 59.0 ในปี 2542 และเหลือเพียงร้อยละ 22.9 ในปี 2545 ในขณะที่การออมภาคธุรกิจ รัฐบาล และรัฐวิสาหกิจเริ่มชะลอตัวในปี 2540 และปรับตัวลดลงในปี 2541 แต่ก็ปรับตัวสูงขึ้นอีกครั้งในปี 2543 เป็นต้นมา ภายหลังจากเกิดวิกฤตทาง

¹ ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2542). “พฤติกรรมกรรมการออมของครัวเรือนใน 2 ทศวรรษที่ผ่านมา.”

เศรษฐกิจการออมของภาคครัวเรือนมีอัตราการออมที่ลดลงทุกปีซึ่งเป็นช่วงที่เศรษฐกิจกำลังฟื้นตัว การลงทุนเริ่มมีการขยายตัวมากขึ้นอัตราการออมโดยรวมที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปีอยู่ในระดับที่น้อยกว่า การลงทุนทำให้ช่องว่างที่เกินดุลนั้นแคบลงทุกปี ขณะเดียวกันสภาพแวดล้อมของครัวเรือนที่ แตกต่างกันตามภูมิภาคและตามเขตเมืองก็มีพฤติกรรมการออมที่แตกต่างกัน จากโครงการสำรวจ ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในประเทศไทย ซึ่งดำเนินการโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ทุก 2 ปี พบว่าตั้งแต่ปี 2533 เป็นต้นมา เงินออมโดยเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนในแต่ละภูมิภาคมี ปริมาณสูงขึ้นทุกปี โดยเฉพาะครัวเรือนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีเงินออมโดยเฉลี่ย ต่อเดือนต่อครัวเรือนในปี 2542 สูงถึง 16,458 บาท และได้มีปริมาณลดลงเหลือเพียง 7,152 บาท ในปี 2545 ในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีรายได้ต่ำสุดกลับมีการออมเฉลี่ย ต่อเดือนต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้นจาก 1,150 บาท เป็น 1,729 บาท ในช่วงเวลาเดียวกัน ดังนั้น การศึกษา ถึงพฤติกรรมการออมของภาคครัวเรือนภายใต้สภาวะสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจที่ต่างกัน จึงเป็น เรื่องที่ควรแก่การวิเคราะห์วิจัยเพื่อหาสาเหตุที่ทำให้เกิดความแตกต่างในพฤติกรรมการออมของ ภาคครัวเรือนดังกล่าว

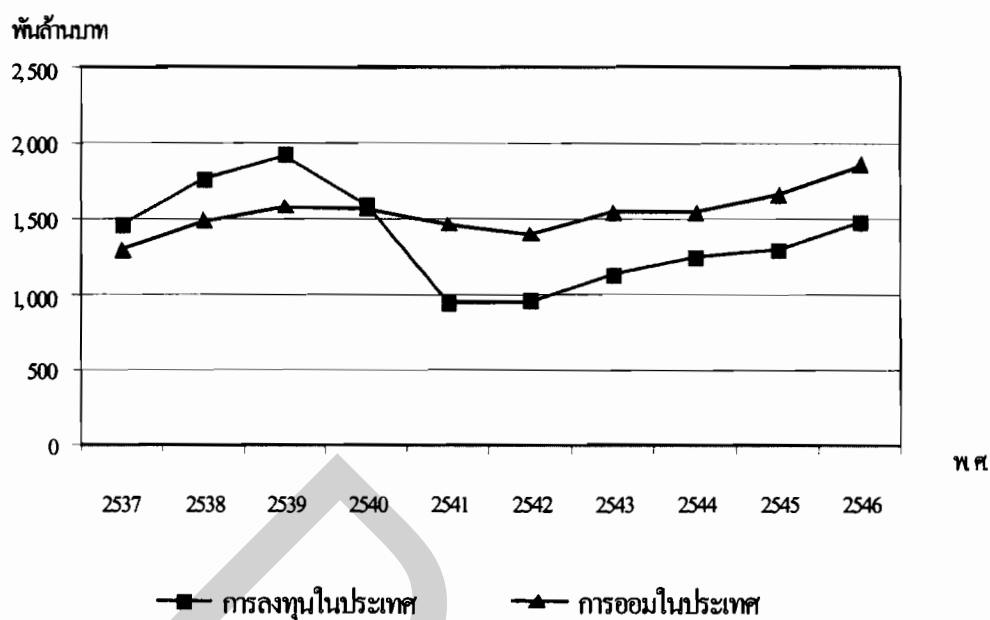
ตารางที่ 1.1 การออมในประเทศ ตามราคาประจำปี จำแนกตามภาคการออม พ.ศ. 2539-2545

(หน่วย: พันล้านบาท)

ปี พ.ศ.	ภาคการออม				รวม
	ครัวเรือน	ธุรกิจ	รัฐบาล	รัฐวิสาหกิจ	
2539	278.0	252.3	431.4	64.8	1026.4
	(27.1) ^{1/}	(24.6)	(42.0)	(6.3)	(100.0)
2540	297.0	137.8	410.8	87.7	933.3
	(31.8)	(14.8)	(44.0)	(9.4)	(100.0)
2541	470.3	111.3	229.7	-20.4	790.9
	(59.5)	(14.1)	(29.0)	(-2.6)	(100.0)
2542	409.3	90.6	150.7	43.2	693.8
	(59.0)	(13.1)	(21.7)	(6.2)	(100.0)
2543	356.7	250.5	160.3	62.0	829.5
	(43.0)	(30.2)	(19.3)	(7.5)	(100.0)
2544	260.1	261.6	174.0	110.6	806.3
	(32.3)	(32.4)	(21.6)	(13.7)	(100.0)
2545	207.8	274.0	244.1	180.9	906.8
	(22.9)	(30.2)	(26.9)	(19.9)	(100.0)

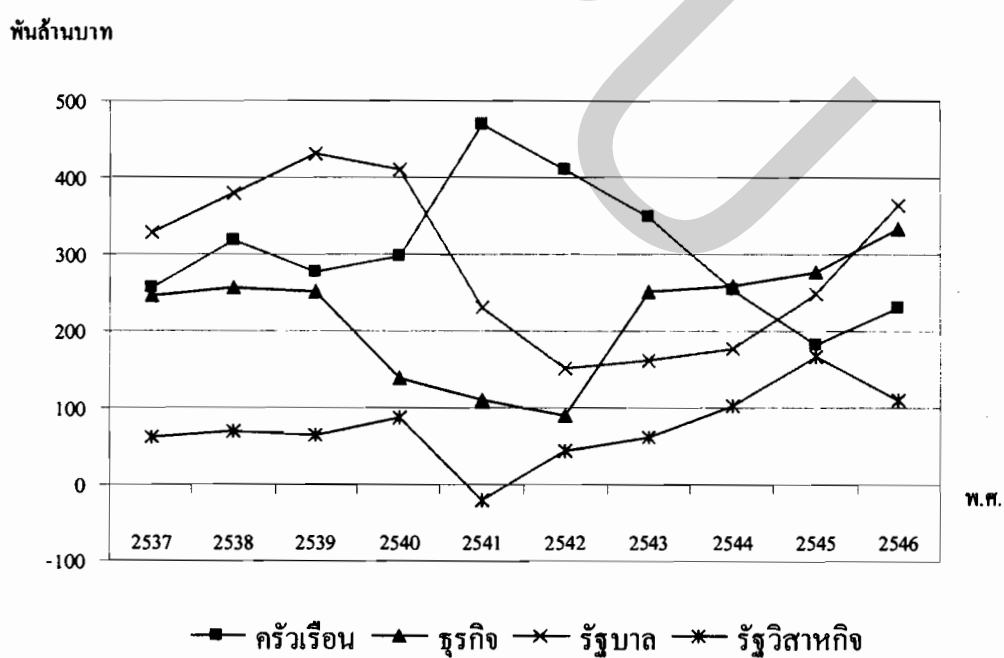
หมายเหตุ : ^{1/} ร้อยละต่อเงินออมรวมทั้งประเทศ

ที่มา : สำนักบัญชีประชาชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ภาพที่ 1.1 การลงทุนและการออมในประเทศไทย

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ภาพที่ 1.2 การออของครัวเรือนในประเทศไทย

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์แนวโน้ม รายได้ รายจ่าย และการออมของครัวเรือนในประเทศไทย
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่กำหนดการออมของครัวเรือนในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย ในช่วงก่อนและหลังวิกฤตทางเศรษฐกิจ
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการออมในภาคครัวเรือนของประเทศไทย

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทราบถึงปัจจัยที่กำหนดการออมและพฤติกรรมการออมที่แตกต่างระหว่างครัวเรือนในภูมิภาคต่างๆ ในประเทศไทย รวมทั้งทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานะเศรษฐกิจกับพฤติกรรมการออมของครัวเรือนที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจะเป็นข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายส่งเสริมการออมและคาดการณ์การออมของครัวเรือนในแต่ละภูมิภาคต่อไป

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาถึงภาวะการออมระดับครัวเรือนทั่วประเทศโดยจำแนกตามภูมิภาคในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล โดยใช้ข้อมูลตัวอย่างจากโครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในประเทศไทย ซึ่งจัดเก็บโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี 2537 ซึ่งใช้เป็นตัวแทนช่วงปีที่ภาวะเศรษฐกิจมีการขยายตัวสูงและปี 2547 ซึ่งเป็นระยะของภาวะเศรษฐกิจมีการขยายตัวต่ำหลังวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540

1.5 นิยามศัพท์

รายได้ของครัวเรือน หมายถึง

1) รายได้ประจำ ประกอบด้วย

(1) รายได้ที่เป็นตัวเงิน ได้แก่

- ค่าจ้างและเงินเดือน เงินรางวัลบริการ เงินโบนัส เป็นต้น
- กำไรสุทธิจากการประกอบธุรกิจการเกษตรและธุรกิจอื่นๆ
- รายได้จากทรัพย์สิน เช่น ค่าเช่าที่ดิน ค่าลิขสิทธิ์ ดอกเบี้ย และเงินปันผล
- เงินได้รับเป็นการช่วยเหลือ บำเหน็จ บำนาญ เงินสงเคราะห์ รวมทั้งเงิน

ขาดจากการออกจากงาน และเงินทดแทน

(2) รายได้ที่ไม่เป็นตัวเงิน ได้แก่ มูลค่าของสินค้าและบริการที่ได้รับเป็นส่วนหนึ่งของค่าจ้างเงินเดือน มูลค่าของสินค้าหรืออาหารที่ครัวเรือนผลิตและบริโภคเอง (รวมค่าประเมินค่าเช่าบ้านที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของ) หรือได้รับมาโดยไม่ต้องซื้อ

2) รายรับที่เป็นตัวเงินอื่นๆ เช่น เงินได้รับจากการประกันภัย หรือประกันชีวิต เงินรางวัลสลากกินแบ่ง และรายรับอื่นๆ ในประเภทเดียวกัน

ในการศึกษาครั้งนี้จะใช้รายได้ประจำ (ไม่รวมรายรับที่เป็นตัวเงินอื่นๆ) เป็นรายได้ของครัวเรือน

ค่าใช้จ่ายของครัวเรือน หมายถึง

1) ค่าใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภค แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าอาหารและเครื่องดื่ม ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่ายาสูบ และค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าสินค้าและบริการ

2) ค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค ได้แก่ ค่าภาษี เงินบริจาค ค่าเบี้ยประกันภัย ค่าสลากกินแบ่ง ดอกเบี้ยจ่าย และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่มีใช้เพื่อการบริโภค

ในการศึกษาครั้งนี้จะใช้ค่าใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภค (ไม่รวมค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค) เป็นค่าใช้จ่ายของครัวเรือน

เงินออมของครัวเรือน หมายถึง ส่วนต่างระหว่างรายได้ของครัวเรือนกับค่าใช้จ่ายของครัวเรือน

ขนาดของครัวเรือน หมายถึง จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

หัวหน้าครัวเรือน หมายถึง ผู้ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือของสมาชิกอื่นในครัวเรือน โดยยกย่องให้เป็นหัวหน้า อาจจะเป็นผู้รับผิดชอบทางการเงินและสวัสดิการของครัวเรือนหรือไม่ก็ตาม

ผู้รับเงินรายได้ หมายถึง สมาชิกของครัวเรือนซึ่งมีรายได้ที่เป็นตัวเงินจากแหล่งต่างๆ เช่น กำไรจากการประกอบธุรกิจ ค่าจ้างและเงินเดือน ค่าเช่า หรือเงินช่วยเหลือจากบุคคลภายนอกครัวเรือน ผู้รับเงินรายได้อาจจะเป็นผู้ทำงานในเชิงเศรษฐกิจ หรือไม่ได้ทำงานในเชิงเศรษฐกิจก็ได้

เขตการปกครอง หมายถึง การแบ่งครัวเรือนตามลักษณะการปกครอง คือ ครัวเรือนในเขตเทศบาล และครัวเรือนนอกเขตเทศบาล (ในปี 2537 จะรวมครัวเรือนในเขตสุขาภิบาลไว้ในกลุ่มเดียวกันกับครัวเรือนในเขตเทศบาลและจะรวมครัวเรือนนอกเขตสุขาภิบาลไว้ในกลุ่มครัวเรือนนอกเขตเทศบาล)